

УДК 347.736

ПОВНОВАЖЕННЯ ЛІКВІДАТОРА ЩОДО ВИЯВЛЕННЯ МАЙНОВИХ АКТИВІВ БАНКРУТА У КОНКУРСНОМУ ПРОЦЕСІ

THE POWERS OF LIQUIDATOR TO IDENTIFY PROPERTY ASSETS OF BANKRUPT IN THE COMPETITION PROCESS

Бутирська І.А.,

асистент кафедри правосуддя

Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

Стаття присвячена теоретичним проблемам участі ліквідатора у справі про банкрутство. Досліджуються повноваження ліквідатора, спрямовані на виявлення майнових активів банкрута. Аналізуються проблеми реалізації окремих повноважень ліквідатора та пропонуються шляхи їх вирішення.

Ключові слова: банкрутство, неспроможність, конкурсний процес, арбітражний керуючий, ліквідатор, ліквідаційна процедура.

Статья посвящена теоретическим проблемам участия ликвидатора в деле о банкротстве. Исследуются полномочия ликвидатора, направленные на выявление имущественных активов банкрота. Анализируются проблемы реализации отдельных полномочий ликвидатора и предлагаются пути их решения.

Ключевые слова: банкротство, несостоятельность, конкурсный процесс, арбитражный управляющий, ликвидатор, ликвидационная процедура.

Article is devoted to theoretical problems in participation of liquidator in bankruptcy case. The author studies the powers of liquidator aimed at identifying the property assets of the bankrupt. The problems of implementation of certain powers of the liquidator are analyzed and the ways of resolving of such problems are proposed.

Key words: bankruptcy, insolvency, competitive process, arbitration administrator, liquidator, liquidation procedure.

Постановка проблеми. Законодавство про неспроможність спрямоване на максимальне забезпечення інтересів як кредиторів, так і боржника. З метою відновлення платоспроможності суб'єкта підприємницької діяльності до нього застосовуються різноманітні судові процедури – розпорядження майном, санація, мирова угода та ліквідація. Остання є крайнім заходом і застосовується тільки у тому випадку, коли всі інші засоби виявилися неефективними і відновити платоспроможність боржника неможливо. Ключовою

фігурою на даному етапі провадження у справі про банкрутство виступає ліквідатор, який організовує проведення всієї ліквідаційної процедури та заміняє органи управління банкрута.

Вже рік в Україні діє нова редакція Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» (далі – Закон про банкрутство) [1], при застосуванні якої на практиці виникає чимало проблем, пов'язаних з прогалинами у правовому регулюванні або нечіткістю юридичних

формувань та конструкцій. Чимало з цих проблем стосуються і правового статусу ліквідатора у справі про банкрутство.

Стан дослідження. Питання повноважень ліквідатора та його ролі у ліквідаційній процедурі активно досліджуються вітчизняними та зарубіжними науковцями. Серед них варто відзначити таких, як Б.М. Поляков [2], В.В. Джунь [3], Я.Г. Рябцева [4], Л.Г. Талан [5] та ін.

Метою даної статті є системний аналіз повноважень ліквідатора, направлених на виявлення майнових активів банкрута, виявлення проблемних питань реалізації окремих повноважень ліквідатора та вироблення шляхів їх вирішення.

Виклад основного матеріалу. Я.Г. Рябцева зазначає, що при визначенні місця арбітражного керуючого в інституті банкрутства треба враховувати професійну основу діяльності арбітражного керуючого, специфіку здійснення повноважень у процедурах банкрутства та підстави здійснення його діяльності [4, с. 87]. Основною метою арбітражного управління під час ліквідаційної процедури є не просто реалізація усього майна боржника. Л.Г. Талан з цього приводу зазначає, що, як і в процедурі санації, в ліквідаційній процедурі на арбітражного керуючого покладені не тільки повноваження посадової особи банкрута, а і спеціальні повноваження, які спрямовані на формування ліквідаційної маси банкрута, заходи, спрямовані на пошук, виявлення та повернення майна банкрута, що знаходиться у третіх осіб, реалізація майна банкрута відповідно до Закону про банкрутство, та розрахунки з кредиторами в порядку, встановленому ст. 45 Закону про банкрутство [5, с. 227]. Закон про банкрутство використовує термін «повноваження», під яким слід розуміти права та обов'язки. Закон про банкрутство не розмежує права та обов'язки ліквідатора, що може призвести до невизначеності у правозастосуванні, оскільки ч. 12 ст. 41 Закону про банкрутство передбачає припинення повноважень ліквідатора у випадку невиконання або неналежного виконання останнім своїх обов'язків. На нашу думку, варто розмежувати права та обов'язки ліквідатора.

Повноваження ліквідатора передбачені ст. 41 Закону про банкрутство, вони спрямовані як на збереження майна банкрута, так і на поповнення ліквідаційної маси з метою максимального задоволення вимог кредиторів. На стадії ліквідаційної процедури, як вірно зазначає В.В. Радзивілюк, ключовими є дії, спрямовані на формування ліквідаційної маси та розпорядження майном банкрута, з метою перетворення майна банкрута у кошти, а також пропорційний та розмірний розподіл коштів, отриманих від продажу цього майна кредиторам [6, с. 89]. Зупинимось детальніше на діях ліквідатора щодо виявлення майнових активів банкрута, оскільки від цього залежить склад ліквідаційної маси і, відповідно, задоволення вимог кредиторів. До таких повноважень Законом про банкрутство віднесено:

– проведення інвентаризації та оцінки майна банкрута;

– пред'явлення до третіх осіб вимог щодо повернення банкруту сум дебіторської заборгованості;

– подання до суду заяв про визнання недійсними правочинів (договорів) боржника;

– вжиття заходів, спрямованих на пошук, виявлення та повернення майна банкрута, що знаходиться у третіх осіб.

Проведення інвентаризації полягає у виявленні майнових активів банкрута. При цьому майно, визначене родовими ознаками, що належить банкруту на праві володіння або користування, включається до складу ліквідаційної маси, а індивідуально визначене майно, що належить банкруту на підставі речових прав, крім права власності і господарського відання, не може бути включене до складу ліквідаційної маси (ч. 2, 3 ст. 42 Закону про банкрутство). Наведена правова норма передбачає різний правовий режим для майна, визначеного родовими ознаками та індивідуально визначеного майна. Такий поділ обумовлений самою суттю речей, оскільки майно, визначене родовими ознаками, є замінним і в ліквідатора не завжди існує можливість встановити підстави перебування такого майна у банкрута.

Крім того, положення ч. 2, 3 ст. 42 Закону про банкрутство необхідно розглядати у системному зв'язку з положеннями ч. 1 ст. 42 Закону про банкрутство, згідно до якої усі види майнових активів (майно та майнові права) банкрута, які належать йому на праві власності або господарського відання на дату відкриття ліквідаційної процедури та виявлені в ході ліквідаційної процедури, включаються до складу ліквідаційної маси. Тобто положення ч. 1 ст. 42 Закону про банкрутство передбачає три підстави включення майна банкрута до ліквідаційної маси: належність на праві власності, належність на праві господарського відання та виявлення в ході ліквідаційної процедури. Якщо з першими двома підставами все зрозуміло, то третя підстава (виявлення в ході ліквідаційної процедури) є широким поняттям, включає до свого складу проведення інвентаризації.

Ч. 3 ст. 42 Закону про банкрутство передбачає випадки, коли у банкрута наявні документи на індивідуально визначене майно, однак поза увагою законодавця залишилась ситуація, коли у банкрута майно є в наявності, обліковується тривалий час на балансі, однак відсутні будь-які документи на нього. Така ситуація характерна для сільськогосподарських товариств, які є правонаступниками колгоспів, і де розпаювання фактично не відбулось (колишні працівники колгоспу отримали лише майнові сертифікати). Подібні випадки призводять до соціальних конфліктів, оскільки колишні працівники колгоспу вважають розпайоване майно своєю власністю, а спірне майно належить банкруту. У даній ситуації ліквідатор, з одного боку, повинен включити таке індивідуально визначене майно, тому що воно знаходиться у власності банкрута, а з іншого боку – існує обмеження, передбачене ч. 3 ст. 42 Закону про банкрутство. На нашу думку, у такому випадку ліквідатор повинен включити до складу ліквідаційної маси все майно, що перебуває на балансі банкрута, а

якщо окремі особи вважають такі дії неправомірними, вони не позбавлені права оскаржити відповідні дії ліквідатора до суду.

Характерним є наступний приклад. Так, у справі господарського суду Чернівецької області про оскарження дій ліквідатора щодо включення майна (сільгосптехніки, що не підлягає реєстрації) до ліквідаційної маси встановлено, що факт затвердження пайовиками боржника переліку майна, виділеного для погашення кредиторської заборгованості згідно до відповідного акту, не свідчить про належність цього майна пайовикам, майновий сертифікат підтверджує лише вартість частки окремого пайовика у пайовому фонді підприємства або відсоткову долю паю відносно всієї вартості майна пайового фонду підприємства. Питання розпаювання майна взагалі не може бути предметом розгляду при оскарженні дій ліквідатора по віднесенню майна до ліквідаційної маси, оскільки в цьому випадку розглядається лише питання належності майна. Скаржниками не надано належних доказів (первинних правовстановлюючих документів), які б підтверджували належність їм на праві власності або господарського відання майна, включеного до ліквідаційної маси боржника майна (подібна позиція викладена також у постанові Вищого господарського суду України від 8 лютого 2012 р. у справі № 17-7-32-2/346-06-12020) [7].

Із наведеного можна зробити висновок, що положення ч. 3 ст. 42 Закону про банкрутство не носить імперативного характеру, у зв'язку з чим до складу ліквідаційної маси банкрута можуть включатись також індивідуально визначені речі без правовстановлюючих документів.

Проведення оцінки майна банкрута має на меті визначення початкової вартості майна банкрута з метою його подальшої реалізації. У визначенні якомога більшої ціни майна банкрута зацікавлені як банкрут, так і кредитори. Нова редакція Закону про банкрутство передбачила можливість оскарження визначення початкової вартості майна банкрута. Так, згідно до ч. 3 ст. 57 Закону про банкрутство, у разі наявності обґрунтованих сумнівів щодо визначеної арбітражним керуючим початкової вартості майна комітет кредиторів або окремих кредитор чи власник майна боржника можуть звернутися до господарського суду з клопотанням про проведення незалежної оцінки. Дана новела є вкрай позитивною, оскільки кредитори та власник майна отримали можливість впливати на визначення початкової вартості майна банкрута, що є реальним захистом від дій несумлінних арбітражних керуючих.

Але положення ч. 3 ст. 57 Закону про банкрутство не позбавлене недоліків. Поняття «обґрунтовані сумніви» є оціночним поняттям і законодавець не визначив, яким чином повинні підтверджуватись такі сумніви.

З метою виявлення майна банкрута ліквідатор направляє запити до органів, які здійснюють реєстрацію майна. Закон не містить переліку зазначених органів, у зв'язку з чим у судовій практиці виникають певні колізії у правозастосуванні. Ще донедавна

достатнім для затвердження ліквідаційного балансу вважалось направлення запитів до реєстратора речових прав на рухоме та нерухоме майно, органів Державної автоінспекції, Державної інспекції сільськогосподарства, кредитних установ та органів, які ведуть облік прав на земельні ділянки. Проте правозастосовна практика у даному питанні останнім часом дуже різноманітна.

Так, розглядаючи звіт ліквідатора, Вищий господарський суд України у постанові від 05 листопада 2013 р. по справі № 2/67/10 вказав, що ліквідатор вчинив недостатньо дій по виявленню нематеріальних активів та корпоративних прав банкрута. В матеріалах справи відсутні докази звернення ліквідатора до державного реєстратора з метою з'ясування питання, чи є банкрут учасником інших господарських товариств. Крім того, ліквідатору необхідно було звернутися до Державного реєстратора патентів України з метою виявлення об'єктів інтелектуальної власності банкрута. Всі ці обставини стали підставою для висновку про передчасне затвердження судом першої інстанції звіту ліквідатора та ліквідаційного балансу [8]. Окремо хотілось би зупинитись на висновках суду касаційної інстанції щодо того, що скасовуючи ухвалу місцевого суду, суд апеляційної інстанції вірно зазначив, що суд першої інстанції не з'ясував, чи вчинив ліквідатор всі необхідні заходи щодо пошуку нерухомого майна банкрута за межами області, де зареєстрований банкрут.

Таким чином, відсутність детальної регламентації переліку органів, до яких ліквідатор повинен направляти запити з метою виявлення активів боржника, є прогалиною у правовому регулюванні ліквідаційної процедури, яку необхідно якомога швидше усунути, наприклад, шляхом видачі відповідного Інформаційного листа Вищим господарським судом України.

Пред'являння вимог до третіх осіб щодо повернення банкруту сум дебіторської заборгованості, подання до суду заяв про визнання недійсними правочинів (договорів) боржника та вжиття заходів, спрямованих на пошук, виявлення та повернення майна банкрута, що знаходиться у третіх осіб, залежить від наявності у ліквідатора первинних бухгалтерських документів. За умови відсутності таких документів стягнення дебіторської заборгованості та подання до суду заяв про визнання недійсними правочинів (договорів) боржника є неможливим. Крім того, виявленню дебіторської заборгованості та аналізу правочинів має передувати аналіз фінансово-господарської діяльності боржника та аналіз фінансового становища банкрута, в яких буде прослідковуватись діяльність банкрута протягом останніх років. При цьому ліквідатор повинен аналізувати первинні документи банкрута. Про наведене свідчить і судова практика. Так, у постанові Вищого господарського суду України від 4 грудня 2013 р. вказано, що в ліквідаційній процедурі ліквідатор повинен не обмежуватись лише направленням запитів, а вживати й інших заходів щодо пошуку майна, що знаходиться у третіх осіб (виявлення та визнання недійсними угод боржника про відчуження майна, ви-

явлення дебіторської заборгованості тощо). Таким чином, завданням ліквідатора є дійсний та належний пошук майна банкрута, а не лише констатація факту відсутності майна. У разі виявлення фактів незаконного відчуження майна ліквідатор повинен вжити заходів з повернення його до ліквідаційної маси [9].

Висновки. Таким чином, проведені вище дослідження дають можливість автору дійти наступних висновків. Повноваження ліквідатора, спрямовані на виявлення майнових активів боржника, є ключовими, оскільки саме від них залежить склад ліквідаційної маси і, відповідно, задоволення вимог кредиторів. Закон про банкрутство передбачає три підстави включення майна банкрута до ліквідаційної маси:

приналежність на праві власності, принадлежність на праві господарського відання та виявлення в ході ліквідаційної процедури. Положення ч. 3 ст. 42 Закону про банкрутство не носить імперативного характеру, у зв'язку з чим до складу ліквідаційної маси банкрута можуть включатись також індивідуально визначені речі без правовстановлюючих документів. Відсутність детальної регламентації переліку органів, до яких ліквідатор повинен направляти запити з метою виявлення активів боржника, є прогалиною у правовому регулюванні ліквідаційної процедури, яку необхідно якомога швидше усунути, наприклад, шляхом видачі відповідного Інформаційного листа Вищим господарським судом України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» від 14.05.1992 р. № 2343-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 31. – Ст. 440.
2. Поляков Б.М. Право неспроможності (банкрутства) в Україні : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / Б.М. Поляков. – К. : Ін Юре, 2011. – 560 с.
3. Джунь В.В. Інститут неспроможності: світовий досвід розвитку і особливості становлення в Україні : монографія / В.В. Джунь. – 2-ге вид., випр. і допов. – К. : Юридическая практика, 2006. – 384 с.
4. Рябцева Я.Г. Основні учасники судових процедур банкрутства / Я.Г. Рябцева // Вісник господарського судочинства. – 2008. – № 6. – С. 85–91.
5. Талан Л.Г. Арбітражний керуючий, його статус і повноваження у різних процедурах справи про банкрутство відповідно до Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» в редакції від 22 грудня 2011 р. / Л.Г. Талан // Санація та банкрутство. – 2013. – № 3. – С. 220–227.
6. Радзивілюк В.В. Поняття та характерні ознаки ліквідації як судової процедури банкрутства / В.В. Радзивілюк // Санація та банкрутство. – 2005. – № 2. – С. 88–90.
7. Архів Господарського суду Чернівецької області. Справа № 5/213.
8. Єдиний державний реєстр судових рішень [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/34682453>.
9. Єдиний державний реєстр судових рішень [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/35961913>.